



# پرورش روح جست‌وجوگر

لیلا کربلایی حاجی



کارشناس ارشد علوم قرآنی، معلم پایه سوم ابتدایی

بر خوررداری از سؤال و داشتن روح جست‌وجوگر می‌تواند یادگیری‌هایی حاصل از تربیتی صحیح باشد. یادگیری‌ای که در اثر تعامل کودک با محیط ایجاد می‌شود، باید حاصل ارتباط و «تعامل خودانگیز» کودک با محیط پیرامون باشد.<sup>۱</sup> کودک می‌تواند با هر آنچه خارج از وجود اوست (محیط) تعامل فعال داشته باشد، یا به‌عکس، به صورت منفعلانه، با محیط در تماس قرار گیرد. دست‌کاری اندیشیده، جهت‌دهی شده و هدفمند محیط توسط کودک، که همراه با پرسش و مبتنی بر روح جست‌وجوگری باشد، مصداق مهم و اساسی تعامل فعال با محیط است. چنین تعاملی پرورش‌دهنده روح علمی و تفکر انتقادی در کودک خواهد بود.

پرورش روح جست‌وجوگری درباره ماهیت زندگی، به‌ویژه ابعاد معنوی آن، هدف تربیتی بزرگی است. بر این اساس، تربیتی که متضمن ساخت یا تجدید بنای معانی بر اساس تفکر باشد، به الگوهای گرایش دارد که یکنواخت نیستند. در اینجا هدف یادگیری، ایجاد فرصت‌های مناسب برای دانش‌آموز، به‌منظور گسترش خلاقیت، قضاوت، تصمیم‌سنجیده و مانند این‌هاست، زیرا این به‌واقع خود اوست که باید به‌گونه‌ای فعال در جریان تربیت قرار گیرد و با اراده و آگاهی برای یادگیری‌های خود، دست به انتخاب بزند (رحیمی، دستنامه معلمان کتاب زندگی، ۱۳۹۴: ۶۹).

«انگیزش درونی» ارزش مطلب درسی برای یادگیرنده، از عوامل مؤثر بر یادگیری است. در واقع باید صرف‌نظر از موقعیت یادگیری، دانش‌کسب‌شده برای ذهن فرد قابل استفاده شود و منفعت آن به یادگیرنده تفهیم شود تا با علاقه و رغبت، خود به‌سوی آن حرکت کند. در این صورت، نیازی به استفاده از انگیزه‌های بیرونی مانند نمره و پاداش‌های مادی وجود نخواهد داشت.

وظیفه اصلی معلم این است که رغبت به یادگیری را در کودک ایجاد کند، اما این رغبت نباید با انگیزه‌های بیرونی مثل نمره و جایزه ایجاد شود، زیرا پایدار و نافع نیست، بلکه باید خود مبحث درسی و منفعت حاصل از یادگیری

علاقه به جست‌وجوگری و کاوش، همان ایجاد «انگیزه» برای یادگیری و «پرورش روح علمی» است که موجب پرورش تفکر می‌شود و یادگیری را از شکلی طوطی‌وار و ناپایدار به صورتی پایدار و معنادار بدل می‌کند. یادگیری بر مبنای جست‌وجوگری با تکیه بر دو روش کندوکاو و کنکاش، می‌تواند امکان لذت‌بخش شدن یادگیری و جذابیت آن را فراهم کند.

## پرورش روح جست‌وجوگری

برخی از آموزش‌ها را می‌توان صحیح و نتیجه‌بخش و برخی را ناصحیح و ناسودمند دانست. آموزش صحیح و واقعی، «نحوه اندیشیدن» را می‌آموزد و زمینه را برای حرکت اندیشه یادگیرنده و دستیابی او به شناخت هموار می‌کند.

آموزش واقعی و ارزشمند همچنین باید توانایی انتخاب و تصمیم‌گیری را به یادگیرنده بدهد. یادگیرنده، حتی اگر کودک پیش‌دستانی باشد، مصرف‌کننده آن چیزی نیست که دیگران برایش پسندیده و انتخاب کرده‌اند. انسان موجودی مختار است و ارزش اعمال او نیز به اختیاری بودن آن‌هاست. اعمالی که اگر به‌اجبار انجام شده باشند، ارزش ندارند. آموزش، تدارک ارادی و عقلانی تربیت است. پیامبر اسلام صلی‌الله می‌فرماید: «الْعِلْمُ خَزَائِنٌ وَمَفَاتِيحُهُ السُّؤَالُ...» دانش، گنجینه‌ای است و کلید آن پرسشگری است. (تحف‌العقول عن آل الرسول عليهم‌السلام، جلد ۱، صفحه ۴۱). بدین ترتیب، آنچه معلم به‌عنوان وظیفه اساسی پیش روی خود دارد، عبارت است از «پرورش روح جست‌وجوگری». پرورش روح جست‌وجوگری و تلاش برای ایجاد سؤال در ذهن شاگردان نیز از زیربنای تربیت بصیرت‌گراست. سؤال، ابزار یادگیری دانش‌آموز است، اما در نظام آموزشی غلط، ابزار ارزیابی دانش‌آموز توسط معلم می‌شود! در تربیت نوین و در فرمایش رسول خدا صلی‌الله سؤال امکانی است برای یادگیری، اما در نظام آموزشی غلط، عاملی برای ترساندن بچه‌هاست! همانی که پیامبر خدا صلی‌الله کلید آموختن خطابش می‌کند!



حرمست و حریت افراد و ایجاد امکان تصمیم‌گیری آزادانه، کاری کرد آن‌ها به پاسخ مناسبی برای پرسش چگونه زیستن دست یابند.

#### پی‌نوشت

۱. مقصود از محیط در اینجا همه آن چیزی (اعم از انسان‌ها یا محیط طبیعی یا ...) است که خارج از وجود کودک و در پیرامون اوست و به نحوی بر او اثر می‌گذارد. به عبارت دیگر، هر آنچه خارج از اندامگان (آرگانیزم)، قرار دارد و در ارتباط با اوست، محیط وی تلقی می‌شود.

#### منابع

۱. رحیمی، دستنامه معلمان کتاب زندگی، ۱۳۹۴، ص. ۶۹.
۲. ابوالفتح آمدی (بدون تاریخ). غرالحکم و درر الکلم (المجلد ۲).
۳. اچ. گوردن گلفیش فیلیپ، ج. اسمیت (بدون تاریخ). تفکر منطقی: روش تعلیم و تربیت، (علی شریعتمداری، مترجمون). سمت، تهران.
۴. جان دیویی (۱۳۴۱). مقدمه‌ای بر فلسفه آموزش و پرورش یا دموکراسی و آموزش و پرورش. (ا.ح. آریانپور، مترجمون) کتاب‌فروشی تهران. تهران.
۵. جان دیویی (بدون تاریخ). چگونه فکر می‌کنیم؟
۶. علی شریعتمداری (۱۳۶۹). روان‌شناسی تربیتی (الإصدار ۴). امیرکبیر، تهران.
۷. علی شریعتمداری (۱۳۸۰). اصول تعلیم و تربیت (الإصدار ۱۶). دانشگاه تهران. تهران.
۸. علی شریعتمداری. (۱۳۸۹). نقد و خلاقیت در تفکر. سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی. تهران.
۹. علی شریعتمداری. (بدون تاریخ). فلسفه. تهران.
۱۰. علیرضا رحیمی. (۱۳۸۹). تعلیم و تربیت بصیرت‌گرا (ارائه یک نظریه تربیتی بر اساس مفهوم بصیرت). انتشارات دانشگاه امام صادق. تهران.
۱۱. علیرضا رحیمی. (۱۳۹۴). دستنامه معلمان کتاب زندگی. نهج، تهران.
۱۲. علیرضا رحیمی. (۱۴۰۱). برای تربیت (راهنمای نظری و عملی تربیت پیشگان). نهج، تهران.
۱۳. محمدبن یعقوب کلینی. (بدون تاریخ). الکافی. (علی‌اکبر غفاری، المحرر) محمد. تهران.
۱۴. محمود شهبانی. (بدون تاریخ). رهبر خرد.

مبنای کار معلم برای ایجاد انگیزه باشد. از این رو، توسل به روش‌هایی که به شرطی‌سازی بچه‌ها از طریق امتیاز و جایزه و ... معطوف است، به‌جای ایجاد انگیزه‌های درونی برای یادگیری، خطایی بزرگ است. این راهبردها که بر راهبردهای تربیتی مکتب رفتارگرایی و آموزه‌های آن متکی هستند، به‌جای تثبیت مفاهیم آموزشی، کودک را به ماشینی تبدیل می‌کنند که صرفاً بر اساس محرک‌های بیرونی و آن هم برای دستیابی به امتیاز و جایزه، مفاهیم را طوطی‌وار به حافظه سپارد (رحیمی، دستنامه معلمان کتاب زندگی، ۱۳۹۴، ص. ۷۲).

توجه به نیازهای واقعی کودکان، تعیین دقیق اهداف یادگیری و طراحی فعالیت‌های یادگیری پرنشاط برای انجام‌شدن توسط بچه‌ها، از ملزومات پرورش روح جست‌وجوگری است. از آنجا که کودک، موجودی فعال و اندیشمند است، آن گروه از روش‌های آموزشی مورد توجه هستند که به او مجال فعالیت و به کارگرفتن توانایی‌هایش را بدهد. باید به بچه‌ها فرصت داد خودشان به‌تنهایی درباره ماهیت زندگی، از جمله بُعد غیرمادی آن، به جست‌وجو بپردازند و این یعنی ضرورت به‌کارگیری روش‌های «تربیت فعال» در فرایند تعلیم و تربیت. به‌کارگیری روش فعال، به زبان ساده، عبارت است از هدایت و کنترل یادگیری به سمتی که بچه‌ها با حرکت در متن زندگی و قرار گرفتن در «موقعیت‌های مسئله‌ای» آن، مهبای دریافت آموزه‌های مناسب، برای زندگی و بر اساس زندگی واقعی شوند (رحیمی، برای تربیت (راهنمای نظری و عملی تربیت پیشگان)، ۱۴۰۱، ص. ۵۰).

تربیت جز از طریق به‌کارگیری روش‌های فعال یادگیری میسر نیست و تنها از این مسیر است که می‌توان ضمن حفظ